

TUNA NEHRİ DONANMASI'NIN KAPTAN PAŞALARI (18. YÜZYIL)*

*Filiz YILDIRIM***

ÖZ

Kuruluşundan itibaren sınırlarını daha ziyade batıya doğru genişletme mücadelesi içinde olan Osmanlı Devleti, önce Balkanlara akabinde Avrupa'ya doğru açıldı. Balkanlar'da ve Avrupa'da kalıcı bir hâkimiyetten söz etmek, ancak doğal bir sınır niteliğinde olan Tuna Nehri'nde boy gösterecek bir donanmanın teşkiliyle mümkün olacaktı. Bunun için Osmanlı Devleti, 15. yüzyılın sonlarıyla 16. yüzyılın başlarında Tuna'nın aşağı kısımlarında kendi filolarını kurmuştu. Böylece vücuda getirdiği ince donanma ile Tuna havzasındaki gücünü perçinlemiştir. Tuna Nehri Donanması'nın başına da, Kaptan Paşa sıfatıyla donanmanın sevk ve idaresini yapmak üzere bir görevli atamıştır. Kaptan Paşa, görevlendirildiği bölgedeki mevcut filonun en yüksek askerî kumandanıdır. Bu çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ve Avrupa'daki hâkimiyetinin adeta sembolü olan Tuna Nehri Donanması'nın 18 yüzyıldaki başbuğları incelenmiştir. Özellikle arşiv kayıtlarından ve klasik kaynaklardan elde edilen bilgilerle, merkezden yapılan Kaptan Paşa atamaları ve donanmadaki görevleri geniş bir çerçevede ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Tuna Nehri Donanması, Kaptan Paşa, Atama.

THE CAPTAIN PASHAS OF THE OTTOMAN NAVY ON THE DANUBE (18TH CENTURY)

ABSTRACT

Striving to push its borders especially towards the west as from its genesis, the Ottoman Empire first extended deep into the Balkans and then into Europe. It was clear that a permanent dominance over the Balkans and Europe would only be possible through a powerful navy cruising on The Danube, which constituted a natural border. To this end, in the late 15th and early 16th centuries, the Ottoman Empire formed its own fleet in the lower parts of the Danube. Thus, thanks to its navy light cruisers, the Ottoman Empire reinforced its influence on the Danube Basin. An officer with the title Captain Pasha was appointed to the command of the Danube Navy. Captain Pasha was the highest-rank in an Ottoman fleet. This study deals with the Captain Pashas in the Ottoman Navy on the Danube in the 18th century who were considered to be the symbols of the Ottoman dominance over the Balkans

* Bu makale, tarafımdan tamamlanan, "18. Yüzyılda Tuna Nehri Donanması (1711-1792)" isimli doktora tezinden bazı ilaveler yapılarak üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, ELAZIĞ fyildirim@firat.edu.tr

and Europe during this time. With reference to the information gathered especially from archival records and classical sources, the study dwells on the way the Captain Pashas were appointed and the way they performed their duties in the navy.

Keywords: The Ottoman Empire, the Danube Navy, Captain Pasha, Appointment

Giriş

Osmanlı Devleti, Macaristan coğrafyasına sahip olduktan sonra Tuna havzasının büyük bir bölümünde hâkimiyet sağladı. Budin'in 1541 yılındaki fethinden sonra, teşekkül eden Tuna Kaptanlığı Budin'den Vidin'e, Vidin'den Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü deltaya kadar iki kaptanın uhdesindeydi. Tuna'daki bütün sevk ve idare, bu iki mıntıkada faal olan kaptanların komutasındaydı.

Her bölge kendi kaptanının emrindeki gemi ve bahriyelilerle, nehirde geçişlerin emniyetli bir şekilde olmasını sağlardı. Ancak Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla, kaptan sayısı bire düşürüldü. Tuna Nehri'nde işleyen askeri ve ticari bütün gemiler, bu kaptanlığın nezaretindeydi. Kaptanlığın başında da kaptan paşa bulunurdu. Kaptan paşa, Tuna'nın kıyılarında teşekkül eden tersaneleri ve donanmadaki yüksek görevlilerden hizmetlilere kadar bütün personeli ile bir bütünü oluşturan Tuna Donanması'nın kontrolünü sağlamakla mükellefi.

Tuna Nehri Donanması kaptanı, Osmanlı Devleti'ndeki mevcut kaptanlıklar içerisinde protokol sırası olarak kaptan-ı derya ve Süveyş kaptanından sonra gelmekteydi. Tuna kaptan paşasını da Şattü'l-Arab kaptanı ve Anapoli kaptanı izlemektedir. Süveyş Kaptanlığı'nın Derya Kaptanlığı'na bağlı olduğu zamanlarda ise Derya Kaptanlığı'ndan sonra zikredildiği görülür.¹

1. Tuna Donanması'nın Kaptan Paşaları

1.1. Tuna Kaptan Paşalarının Vasıfları ve Vazifeleri

Tuna Nehri Donanması'nın en üst makamında bulunan görevli, *kaptan paşa* sıfatıyla atanırdı. Bu kaptanlığa yapılan atamalar, genellikle kaptan-ı deryanın arzı ile sadrazamlık makamı tarafından gerçekleştirilmekteydi. Kaptan paşa, Tuna Nehri Donanması'nın bütün işlerinden sorumlu başbuğudur.

¹ Tuna ve Şattü'l-Arab kaptanlıkları müstakil iken, diğer kaptanlıklar bünyesinde çeşitli sancakları barındırılırdı. Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeylikler / Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)", *Türkler*, C: 9, Ankara 2002, s. 891. Örneğin Süveyş Kaptanlığı'na *Kaptanlık Merkezi, Kocaili ve Karlıli* sancakları bağlıydı. 1735-1736 yıllarından sonra, bu sancakların Derya Kaptanlığı bünyesinde zikredilmeleri, Süveyş Kaptanlığı'nın Derya Kaptanlığı'na bağlandığını göstermektedir. Bu hallerde Tuna Nehri Kaptanı'nın protokolde Kaptan-ı Derya'yı takip ettiği sonucuna varabiliriz. Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s. 29, 82-83.

Osmanlı Devleti'nde belli bir göreve getirilecek olan şahısların, işin ehli olmasına dikkat edilirdi. Diğer alanlarda olduğu gibi bahriyede de ataması yapılan kaptan paşaların, her şeyden önce denizcilikten yetişmiş olmaları esastı. Yani kaptan paşaların tecrübe, eğitim ve yönetim becerilerini sergilemeleri gerekmektedir.

Osmanlı denizciliğinin bir devlet politikası olarak yürütülmesi, denizcilik teşkilatının düzenlenmesini esas kılmaktaydı. Zira bu zamana gelinceye kadar birçok olumsuz uygulama yaşanmıştı. Bundan hareketle, 10 Ocak 1690 tarihinde Tuna kaptanlığına da atanan ve 6 Mayıs 1695'te ikinci kez derya kaptanlığına getirilen Mezemorta Hüseyin Paşa, 1701 yılında *Donanma-yı Hümayun Kanunnamesi*'ni hazırlamıştır.² Osmanlı donanmasını organize etmek amacıyla hazırlanan bu kanunname, daha ziyade merkez donanmaya yönelik olarak yapılsa da aslında Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisindeki tüm deniz ve nehir güçleri için geçerli idi. Nitekim kanunname incelendiğinde, Tuna Nehri Donanması'nın işleyişi ile örtüşen pek çok maddesinin bulunduğu gözlemlenmektedir.

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hazırladığı ancak ölümünden bir buçuk ay sonra (Eylül-Ekim 1701), Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığı ve Mezemorta'nın yerine derya kaptanlığına getirilen Abdülfettah Paşa zamanında yasalaştırılan Bahriye Kanunnamesi'nde, donanma personelinin atama, terfi ve emeklilik hususları bir nizama bağlanmıştır. Özellikle değinilen konulardan biri, deniz işlerinin denizcilikten yetişmiş olanlara verilmesi esasıydı. Kaptan paşalık sıfatı, *donanma ileri gelenlerinin durumlarına vakıf olmayan kara paşalarından birine kesinlikle verilmeyecektir*.³ Daha önceki dönemlerde, donanmanın başına getirilen bey ya da paşaların tecrübeli denizciler arasından değil, politik ve şahsi nedenlerle sivil siyaset adamlarından seçilmeleri, devletin deniz güçleri konusundaki büyük bir zaafı olarak değerlendirilebilir. Zira donanmanın sevk ve idaresi konusunda yetersiz kaldıkları gibi, girişilen bazı deniz mücadeleleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁴ Devletin bu zaafı yalnızca donanmada değil, eyalet ve sancak

² İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi", *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, C: 1, İstanbul 2009, s. 282-83.

³ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1702)*, Yay. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 169. Garp Ocakları'ndan yetişen ve denizcilik bilgisi üst seviyelerde olan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu düzenlemelerinin amacı, donanma gücünün unsurları olan gemileri ve gemicileri geliştirmeye yöneliktir. Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)*, İstanbul 2011, s. 30-35.

⁴ Kanuni Sultan Süleyman'ın vezir-i azamı Rüstem Paşa'nın kardeşi Sinan Paşa (1554), Piyale Paşa (1555) kapıcıbaşılıktan, müezzinzade Ali Paşa (1568) yeniçeri ağalığından, Boşnak Derviş Mehmed Paşa (1606) bostancıbaşılıktan, Halil Paşa (1609) yeniçeri ağalığından, Cafer Paşa (1632) bostancıbaşılıktan, Hüseyin Paşa (1634) mirahurluktan terfi ederek derya kaptanı olmuşlardır. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, Haz. İdris Bostan, Ankara 2008, s. 138-141.

atamaları için de geçerli idi. Nitekim 18. yüzyılın ortalarından sonuna kadar yapılan atamalar incelendiğinde, paşa akrabası paşaların oranının hayli yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle paşa oğlu paşalar, görev yapan paşaların $\frac{1}{3}$ 'ünü oluşturmaktadır.⁵ Bunun yanı sıra 18. yüzyılda Rumeli Eyaleti'ne yapılan vali atamalarının % 44.26'sı, üst düzey devlet görevlileri veya hanedan damatlarıdır.⁶

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın bu konudaki düzenlemeleri dikkate alınmış olacak ki incelediğimiz dönemde Tuna Nehri Donanması'nı organize eden kaptan paşaların genellikle denizcilikten yetiştikleri görülmekteydi. Nitekim atama kayıtları incelendiğinde, kaptanlar Tuna Nehri'nin *kadimden ahvaline vakıf*, denizcilik ilmine ve görgüsüne sahip, tecrübeli, sadık, emrindeki personeli yönetme ve yönlendirme kabiliyetine sahip kaptanlar arasında, *silsile-i merâtime* dikkat edilerek seçilmekteydiler. Mesela 1738 yılında, atandığı kaptan paşalık makamının gereğini layıkıyla yerine getirdiğinden, 1739 yılında görev süresi uzatılan ve Nisan 1741'e kadar kaptanlık yapan Ahmed Paşa'nın bu başarısında, daha önce *girdap ağalığı* hizmetinde bulunmasının payı büyüktü.⁷ Bunun yanında Ahmed Paşa'dan önce bu makamı icra eden Kaptan Mahmud da, İsakçı'da *üstü açıklar başbuğu* idi.⁸ Tuna Donanması'nın sevk ve idaresine getirilen kaptanların, genellikle donanma içindeki üst dereceli görevlilerden seçildiklerini söylemek mümkündür. Mevcut kaptanlar içerisinde, herhangi bir sebeple azledilen, fakat henüz iş yapma bilgi ve kudretine sahip paşalar, bölgeyi iyi tanıdıklarından, daha sonraları Tuna havzasında stratejik görevlere getirilmişlerdi. Mesela sabık Tuna kaptanı Numan, 11-20 Şubat 1719 tarihinde, İbrail Kalesi'nin muhafızlığına tayin olunmuştu.⁹

İncelediğimiz dönemde Tuna Nehri Donanması'na *mir-i miran*, *mir-liva* ve *riyale* rütbeleriyle kaptan paşa atamaları yapılmıştır. 30 Ağustos 1738 tarihinde *Cezayir-i Garb beylerbeyliği* rütbesi ile Ahmed Paşa,¹⁰ 30 Mart

⁵ Orhan Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistemik Tetkiki", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Eylül 2006*, 4, 1. Kısım *Osmanlı Tarihi -A*, Ankara 2010, s. 1040.

⁶ 1700-1800 yılları arasında yani 18. yüzyıl boyunca, Rumeli Eyaleti'nde baba, oğul ve torun olarak üç kuşak halinde paşaların görev aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu dönemde Rumeli Eyaleti yönetiminde, Abdi Paşa, Topal Osman Paşa, Küçük Osman Paşa ve Muhzinzade aileleri ön planda olmuşlardır. Adı geçen üst düzey devlet görevlileri ve ailelerinin yanında; padişah damadı, paşa oğlu, paşa damadı, ulema akrabası, ayan ve eşraf oğlu, paşa yeğeni veya yakını, ümera oğlu gibi akrabalık bağının getirmiş olduğu talih sonucu, Rumeli valiliği tasarruf edilmiştir. Orhan Kılıç, "18 Yüzyılda Rumeli Eyaleti'ne Yapılan Vali Atamalarının İncelenmesi", *Archivum Ottomanicum 33*, Wiesbaden 2016, s. 217-221.

⁷ BOA, A.DVNS. NŞT. d. Defter No: 16, s. 238.

⁸ BOA, A.DVNS. NŞT. d. Defter No: 16, s. 238.

⁹ Numan Paşa'ya bu görevle birlikte, Kırkkilise Sancağı da *ber vech-i arpalık* olarak tevcih edilmiştir. BOA, A.DVNS. MHM. d. , Defter No: 127, s. 322, h. 1440. (11-20 Şubat 1719)

¹⁰ BOA, A.DVNS. NŞT. d. Defter No: 16, s. 238.

1772 tarihinde de tersane eski kethüdalarından el-Hac Hasan mir-i miran rütbesi ile İnce Donanma üzerine Başbuğ olarak atanmışlardır.¹¹ 26 Ekim 1737 tarihinde mir-livalık rütbesiyle Kaptan Mahmud;¹² 1770 yılında ise riyâle-i hümayun¹³ olarak Kaptan el-Hac Ebubekir, Tuna Donanması başbuğluğu yapmaktaydı.¹⁴

Tuna Nehri Donanması Kaptan Paşası makamında bulunanların atamaları iki tuğ ile yapılmıştır. 21 Nisan 1716'da girdap ağalığından kaptan paşalığa terfi eden İbrahim Ağa'nın¹⁵ ve 1 Kasım 1790 tarihinde Patron¹⁶ Ahmed Kaptan'ın atamaları, iki tuğ ile sadrazam tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nde Kaptan-ı Derya makamında bulunanların atamaları üç tuğ ile yapılmaktaydı.¹⁸ Ancak Tuna Donanması'nda da yer yer bu duruma rastlamak mümkündür. Zira Vezir Mehmed Paşa, Vezir Hamamizade Ahmed Paşa ve Vezir Aşçı İbrahim Paşa'nın rütbelerinden, uç tuğlu oldukları anlaşılmaktadır.

Tuna Donanması'na atanan kaptan paşalar, aynı zamanda farklı bir devlet görevini de birlikte yürütebilmekteydiler. Örneğin 26 Ekim 1737 tarihinde Tuna Nehri Donanması başbuğluğuna tayin olunan Mahmud Paşa, 23 Ağustos 1738'de kendisine tevcih edilen *Tersane-i Amire Kethüdalığı*'ndan sonra görevinden ayrılmıştır. 10 Kasım 1739 tarihinde *Tersane-i Amire Kethüdalığı*¹⁹ görevine ilaveten, yeniden Tuna Nehri Donanması başbuğlu-

¹¹ Orhan Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistemik Tetkiki", s. 1029.

¹² BOA, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.

¹³ *Riyale*, kalyonlar üçüncü kaptanlığı olup, rütbesi Tuğamiral/Tümamiral karşılığıdır. Erdoğan Dümen, *Denizde Yıllar Boyu Anadolu Türkleri 1081-1922 (Onsekizinci Yüzyıl)*, İstanbul 1993, s. 8.

¹⁴ BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 263/12144. (27 Ağustos 1770); BOA, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 168, s. 233, h. 928. (23 Ağustos-1 Eylül 1770)

¹⁵ Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli (1115-1134/1703-1722)*, C: II, İstanbul 2013, s. 993; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, C: II, Fasikül II, İstanbul 1969, s. 345.

¹⁶ *Patrona*, kalyonlar ikinci kaptanlığı makamıdır. Rütbesi, bugünkü koramiral rütbesiydi. Erdoğan Dümen, *a.g.e.*, 8.

¹⁷ Ahmed Paşa'dan boşalan makama, *Cezayir başbuğu Seyyid Ali* atanmıştır. Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi'*, (Hazırlayan: Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 206; BOA, HAT., Dosya No/Gömlek No: 192/9369. (29 Ağustos 1791).

¹⁸ E. Eickhoff, "Bir Alman Tarihçisi Gözüyle Osmanlı Donanması", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S: 557, Ankara Temmuz-1993, s. 28.

¹⁹ Derya Kaptanı'ndan sonra, Tersane-i Amire'deki en yetkili isimdir. Tersanedeki kadirga kaptanları ve mürettebatın tamamı, kethüdanın emrindeydiler. Kethüda, buradaki nizamı sağlar, gerekli disiplini verir. Onun tersanedeki hâkimiyetine alameti, elinde taşıdığı Hint kumaşından mavi renkli asası idi. Önceleri azap reisliğinden çıkan kethüdalar, sırasıyla gardiyanbaşı (süvari), hünkâr gemisi (başarde-i hümayun) reisi ve kethüda olurlardı. Kethüdalar, sonraki tarihlerde Kaptan-ı Derya Eyaleti'ndeki derya beylerinden tayin

ğuna atanmıştır.²⁰ Ayrıca 1788 yılında Vezir Ahmed Paşa'nın, Tuna Donanması başbuğluğu ve üstü açıklar ağası görevlerini birlikte yürüttüğü anlaşılmaktadır.²¹

Kâtip Çelebi, savaş anında donanmanın sevk ve idaresinin kaptan paşa tarafından, makam gemisinden yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. *Baş gidince ayak pâydâr olmaz* düşüncesinden hareketle, düşmanla karşılıklı bir çatışmadan sakınılması gerektiğine dikkat çekmiştir.²²

Kaptan paşalar, hidrografiya ilmine sahip olup, buldukları coğrafyayı iyi tanımalıdırlar. Harita ilminde ve pusulayla yön bulma konusunda mahir olmaları gerekmektedir. Fırtına çıkması durumunda, yönlerini şaşırmadan gemileri yürütebilmelidirler. Maiyetlerinde bulunan görevlileri, tecrübeleriyle imtihan etmeli, yetersiz olanları öğrenmeye özendirmelidirler.²³

Donanmanın başındaki görevliler, makamlarındaki vazifelerini gerektiği gibi icra etmekle mükelleftirler. Bundan dolayı Tuna Nehri Donanması'nda mühim görevleri işgal eden kaptanlar arasından en dürüst, en akıllı, en bilgili ve büyük işler yapabilme cesaretine sahip olanlardan *kaptan paşa* seçimi yapılırdı. Bunun yanında bu kaptanların donanmayı denize çıkarma, düşman donanmasına karşı muharebe etme, muharebeden çıkıp üssüne dönme tecrübe ve becerisine sahip olmaları oldukça mühimdi. Kısacası kaptan paşalığa giden yol donanma işlerini yürütme, düzenleme bilgi ve becerisine haiz olmaktan geçiyordu.²⁴

Ne var ki bu icra yetenek ve becerilerine sahip olmayanlar, yaşlılıktan veya çeşitli hastalıklardan dolayı donanmanın imal ve istihdamını gerçekleştiremeyenler²⁵ buldukları makamdan azledilirdi. Yapılan istişareler neticesinde kaptanlığı hak eden, denizcilik bilgisi ve tecrübesine sahip en

edilmişlerdir. İlk zamanlarda kethüdaların, kaptan paşalarla birlikte sefere çıkmaları adet iken, sonraları tersanede bırakılmışlardır. Padişah boğazda gezinti yapacağı zaman, geminin dümenini tutan kethüdanın da altı çifte kayığı vardı. Kethüdalar, Sığıla Sancağı'nın hassını tasarruf ederlerdi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 427-28. *Tersane-i Amire Kethüdası*, tersanede bulunmadığı zamanlarda, işlerine bakan bir vekil vardı. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara 2003, s. 45.

²⁰ Orhan Kılıç, *a.g.e.*, 84, 223.

²¹ BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 197/9238. (2 Ağustos 1788)

²² *Tuhfetü'l-Kibâr*, 149. Kâtip Çelebi'den yıllar sonra Mezemorta Hüseyin Paşa'nın hazırladığı *Donanma-yı Hümayun Kanunnamesi*'nde, savaş esnasında kaptan paşanın başardaya binmeyip, zafer sembolleri olarak görülen üç fener ve üç bayrağın takıldığı ve baş kapudane denilen büyük kalyona binmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Böylece savaş esnasında donanmanın sevk ve idaresinden sorumlu olan başbuğun bulunması gereken yerin önemine dikkat çekilmiştir. *Anonim Osmanlı Tarihi*, 170.

²³ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, Ankara 1998, s. 160.

²⁴ *Anonim Osmanlı Tarihi*, 170.

²⁵ BOA, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.

uygun ve en genç isim konusunda bir karara varılırdı.²⁶ Bundan hareketle, atamalarda liyakatin esas alındığı söylemek mümkündür. Nitekim 26 Ekim 1737'den önce, Tuna kaptan paşalığı makamında olan Mustafa Paşa *pîr ve alil* olduğu gerekçesiyle, Vidin muhafızı Vezir Mehmed Paşa'nın ilamıyla görevinden alınmıştı.²⁷

Tuna Nehri Donanması'na kaptan paşa atamaları, savaş kararı alındığı zaman gerçekleştirilirdi. Hatta Osmanlı- Rusya savaşlarının devam ettiği 1770 yılından sonraki atamaların sıklaştığı görülmüştür. Barışın hüküm sürdüğü dönemlerde ise, atamalara ara verildiği izlenmiştir. Sulh dönemlerinde, donanmanın başsız kalmaması için Tuna Nehri'ndeki ocaklık şaykaların başbuğlarından en uygun kaptana, kaptan paşa gibi tam yetkili olmamak kaydıyla, donanmanın idaresi verilir. Zira yapılacak kaptan paşa atamaları, hazineye zarar vereceğinden devlet bu durumdan kaçınmıştır. 29 Ağustos 1791 tarihli hatt-ı hümayunda geçen, *adet üzere Tuna Donanması başbuğu namıyla nasb oluna gelen kimseden başka, Tuna kaptan paşası namıyla bir münasibin üzerlerine nasb* ifadesi bu durumu destekler mahiyettedir.²⁸

Kaptan paşaların yıllık has miktarları 17. yüzyılda²⁹ olduğu gibi incelediğimiz dönemde de genellikle 7000³⁰ bazen de 7500 kuruş olarak görülmektedir.³¹ Tuna Donanması'nın kaptan paşalarına, Yergöğü mukataası has olarak ayrılmıştır.³² Bunun yanında bazı sancakların hâsılatları kendilerine tevcih edilen paşalar, yüksek gelirli olmalarına rağmen, kalabalık maiyetlerinden dolayı giderleri de oldukça fazla idi. *Beyhude emval-ı miriye hasaratına* sebep olacağından bu atamaların gerçekleştirilmesi, sefer zamanlarına bırakılmıştır. Sefer kararı alındığı zaman, Tuna Nehri Donanması'nın en üst mercii olarak, bir kaptan ataması yapılmıştır.³³

21 Ekim 1717 tarihli belgeye göre; Tuna Donanması kaptanı İbrahim Paşa'nın³⁴ emrine 150 adam, 5 şayka gemisi ve Yergöğü hassı verilmiştir. Yergöğü mukataasından elde edilen hâsılat, 1717 yılı itibariyle 10 bin kuruştur. Bu meblağın 7 bin kuruşu has olarak paşaya verilirken, kalan kısmı hazineye aktarılmaktaydı. Ancak 7 bin kuruşun tamamı, kaptanın maiye-

²⁶ *Anonim Osmanlı Tarihi*, 170.

²⁷ *BOA*, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.

²⁸ *BOA*, HAT., Dosya No/Gömlek No: 193/9459. (29 Ağustos 1791)

²⁹ 17. yüzyılda kaptan paşa 885000 akçe yani 7375 kuruş has alırdı. *Tuhfetü'l-Kibâr*, 141.

³⁰ *BOA* C. BH., Dosya No/Gömlek No: 212/9925. (21 Ekim 1717)

³¹ 17 Eylül 1788 tarihinde filli olarak Tuna Nehri Donanması kaptanlığını yürüten Çadircızade Mehmed Ağa'nın yıllık geliri 7500 kuruştur. *BOA*, MAD. d., Defter No: 8531, s. 235. (17 Eylül 1788).

³² *BOA*, MAD. d., Defter No: 8531, s. 235. (17 Eylül 1788)

³³ *BOA*, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.

³⁴ İbrahim Paşa, bahriyeden yetişmiş, sadık ve dürüst bir kaptandır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C: 3, İstanbul 1996, s. 770.

tindeki 5 şaykanın masraflarına dahi yetersiz kaldığından, kapı halkı ve sefer masrafları için ek bütçeye gereksinim duyulmuştur. Bunun üzerine hazine-i amireden verilen 10 yük de masrafları karşılayamayınca; Niğbolu Sancağı nahiyelerinin yanında Ablanova ve senelik mukataa geliri 5 bin kuruş olan Toriçe de Paşa'ya tevcih edilmişti.³⁵ Tuna Donanması kaptanlığı, Vidin nezareti mukataa mallarını da ocaklık olarak tasarruf etmekteydi. Her yıl bu mukataadan 1250 kuruş, kaptanlığın uhdesine ayrılmaktaydı.³⁶

Bütün bu ve benzeri durumlardan edinilen tecrübeye dayanılarak, 8 Nisan 1741 tarihinde, devletin savaş döneminde olmadığı ve kaynakların gereksiz harcanmaması gerektiği gerekçesiyle, Tuna Nehri Donanması kaptanlığını tasarruf eden Ahmed Paşa'nın üzerinden bu mansıbı alınmıştır.³⁷

Tuna Donanması kaptanı, daha çok büyük çaplı işleri yürütmekle görevliydi. İşlerin aksamadan hızlı yürümesi için yetkilerini, Tuna Donanması'nda mevcut diğer üst rütbeli görevlilerle paylaşırdı.³⁸ Gerekli olan durumlarda, Tuna'daki her türlü faaliyetin düzenli ve eksiksiz yürümesi için, diğer görevlilere bizzat eşlik eder ve müşahedelerde bulunurdu. Gözlemlerini de ordu-yı hümayuna bildirirdi. Örneğin Tuna Nehri iskelelerinde imal, tamir ve teçhiz gibi gemicilik faaliyetlerine katılır³⁹ ve savaş için hazırlanan donanma gemilerinin eksiksiz olmasına dikkat ederdi.⁴⁰

Osmanlı Tunası'nın muhafazasından birinci derecede sorumlu görevliydi. Tasarrufuna bırakılan makam gemisi olan şaykasıyla ve sahil koruma görevini üstlenen çete kayıklarının da takviyesiyle nehirde üst düzey bir güvenlik denetimi gerçekleştirirdi.⁴¹ Savaş dönemlerinde, Tuna'nın bütün sahil ve kırsaklarında mevcut gemi sayımını türleriyle birlikte gerçekleştiren paşalar,⁴² düşmanın geçeceği bütün mıntikalara ve mevzilere şayka ve çete

³⁵ 1712 yılında Tuna kaptanı Ali'nin maiyetindeki fırkate ve 2 şaykanın kürekçi, dümenci, topçu, yelkenci ve levendat ücretleri 6200 kuruştur. Ali Paşa'ya geçim vasıtası olarak tevcih edilen Yergöğü hası, Ali Paşa'nın gerek kapı halkı, gerek gemi neferatı ve gerekse kendi masraflarına yeterli gelmediği için, hazineden 4 yük akçe daha verilmiştir. Fakat bu da masraflar için yeterli olmadığından, 4 yük 24 bin akçe geliri olan Ablanova ve Toriçe'nin yanında, 56 bin akçelik Niğbolu Sancağı köylerinin mukataaları da paşaya verildi. Böylece 4 yük 80 akçe gelir tevcihi yapılmış oldu. *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlük No: 212/9925. (21 Ekim 1717)

³⁶ *BOA*, MAD. d., Defter No: 9897, s. 137. (23 Şubat 1715)

³⁷ *BOA*, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.

³⁸ Mahir Aydın, *Vidin Kalesi Tuna Boyu'ndaki İnci*, İstanbul 2015, s. 30.

³⁹ *BOA*, MAD. d., Defter No: 10051, s. 380. (1 Ocak 1791); *BOA*, AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlük No: 47/4690. (2 Ekim 1730)

⁴⁰ *BOA*, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 127, s. 135, h. 564, 565. (10-19 Haziran 1718)

⁴¹ Çete kayıklarının inşası, donanımı ve nehirde dolaşmasına karşın, kaptan paşaya hazine-i amireden 10000 kuruş ayrılmıştır. *BOA*, MAD. d., Defter No: 10044, s. 343. (21 Mart 1788)

⁴² *BOA*, MAD. d., Defter No: 10051, s. 276. (7 Kasım 1790).

kayıklarını yerleştirirlerdi.⁴³ Tuna Nehri sahillerinde bulunan bütün kale ve palangaların muhafazası için hazırlanan miri piyade neferlerinin, ilgili yerlere yerleştirilip yerleştirilmediğini müşahede etmek de kaptan paşanın görevleri arasındaydı.⁴⁴

Tuna sahillerindeki kaza merkezlerinde, askeri ya da ticari faaliyetler için mevcut olan zahirelerin toplanmasını organize ederdi.⁴⁵ Zahirelerin gemilere yüklenip, Tuna Nehri'nde bilhassa zorlu geçiş bölgeleri olan Demirkapı, Tahtalı ve İnik girdaplarından geçişlerinde, gerekirse bizzat refakat ederdi.⁴⁶ Donanma hizmetindeki tüm kaptanların *ulufe ve taamiye* ücretleriyle⁴⁷ ahenger, neccar, kürekçi, dümenci, topçu vs. gibi sanatlarda mahir zanaat-kârların ücretlerinin verilmesine bazen nezaret ederdi.⁴⁸

1.2. Kaptan Paşalar

18. yüzyılda, batıdan gelen tehditler artmıştı. Avusturya-Rusya ittifakı, Osmanlı Devleti için büyük tehlike oluşturmaya devam ediyordu. Tuna Nehri'nde, çağın teknolojisini yakalamış Avusturya donanmasına ve özellikle de güçlü Rus donanmasına karşı girişilen harplerden, çoğu zaman olumlu sonuçlar alınamamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Tuna'daki donanmasının başına atanan kaptanlardan, nehirdeki kötü gidişatın önüne set çekip, düşmana karşı savunma ve taarruz faaliyetlerinde bulunmaları beklenmekteydi.

Tablo: Tuna Nehri Donanması Kaptan Paşaları (1711-1792)

Kaptan Paşa	Atama Tarihi (A) ve Fiilen Görevde Olduğu Tarih (F)
Eyüp Paşa ⁴⁹	F: Temmuz 1711
İbrahim Paşa ⁵⁰	F: 14 Ağustos 1711
Ali Paşa ⁵¹	A: 7 Mayıs 1712
*Eyüp Paşa ⁵²	F: 31 Aralık 1712

⁴³ BOA, MAD. d., Defter No: 10051, s. 91. (31 Mayıs 1790).

⁴⁴ BOA, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 125, s. 65, h. 265. (17-26 Ekim 1716)

⁴⁵ BOA, MAD. d., Defter No: 9897, s. 104. (12 Mart 1713)

⁴⁶ Tuna Donanması Kaptanı İbrahim Paşa'ya gönderilen hüküm. BOA, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 125, s. 28, h. 101. (19-28 Ağustos 1716)

⁴⁷ BOA, MAD. d., Defter No: 13761, s. 282. (2 Kasım 1769)

⁴⁸ BOA, MAD. d., Defter No: 9940, s. 59, 60. (24 Mayıs 1739)

⁴⁹ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, I, Ankara 1981, 398.

⁵⁰ BOA, C. AS., Dosya No/Gömlek No: 957/41585. (14 Ağustos 1711)

⁵¹ BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 212/9925. (21 Ekim 1717)

⁵² BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 36/1720. (31 Aralık 1712); BOA AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlek No: 47/4690. (2 Ekim 1730)

Mustafa Paşa ⁵³	F: 12 Mart 1713
Vezir Ahmed Paşa ⁵⁴	F: 3 Temmuz 1713
Freng Mustafa Paşa ⁵⁵	F: 23 Şubat 1715
Vezir Aşçı İbrahim Paşa ⁵⁶	21 Nisan 1716
*Freng Mustafa Paşa ⁵⁷	A:4 Ocak 1718 F: 1718-1720
İbrahim Paşa ⁵⁸	F: 28 Ağustos 1726
Musa Paşa ⁵⁹	F: 26 Şubat 1731
Mustafa Paşa ⁶⁰	F: 1736-1737
Mahmud Paşa ⁶¹	A: 26 Ekim 1737
Ahmed Ağa ⁶²	A: 30 Ağustos 1738

⁵³ BOA, MAD. d., Defter No: 9897, s. 104. (12 Mart 1713)

⁵⁴ BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 179/8414. (3 Temmuz 1713)

⁵⁵ BOA, MAD. d., Defter No: 9897, s. 137. (23 Şubat 1715). 18 Aralık 1715 tarihinde Venedik'e karşı yapılacak mücadele öncesi, zahire tedarikinin gerçekleştirilmesi, bu emtihanın Tuna Nehri aracılığıyla Belgrad'da, Sava Nehri aracılığıyla da Gradiška'da depolanmasına dair Tuna Kaptanı Mustafa Paşa'ya gönderilen hükümde, 1715 yılının sonuna kadar bu görevde filli olarak bulunduğu anlaşılmaktadır. BOA, C. HR., Dosya No/Gömlek No: 16/756. (18 Aralık 1715)

⁵⁶ 21 Nisan 1716'da görevi devralan İbrahim Paşa, 1717 yılı boyunca görevinde kalmıştır. Osmanlı-Avusturya arasında devam eden Petervaradin Savaşı esnasında muhtemelen 17 Temmuz 1717 tarihinde şehit olmuştur. *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, s. 993, 1070; *Nusretname*, s. 368; BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 224/10435. (21 Şubat 1716); BOA AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlek No: 101/10030. (3 Mart 1717); BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 212/9925. (21 Ekim 1717).

⁵⁷ BOA, İE. BH., Dosya No/Gömlek No: 17/1576. (23 Ocak 1718). Mustafa Paşa, göreve geldiği yıl ve bir sonraki yıl boyunca görevinde kalmıştır. Eldeki mevcut kayıtlara göre 13 Ocak 1720 tarihinde de fiilen görevini devam ettirmiştir. BOA, AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlek No: 137/13388. (23 Kasım 1718); BOA, AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlek No: 77/7698. (12 Kasım 1719); BOA, İE. BH., Dosya No/Gömlek No: 15/1358, Belge 3. (13 Ocak 1720)

⁵⁸ BOA, AE. SAMD. III., Dosya No/Gömlek No: 135/13202. (28 Ağustos 1726)

⁵⁹ BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 171/8060. (26 Şubat 1731)

⁶⁰ Eylül 1736'da fiilen görevde olduğu görülen Mustafa Paşa, 26 Ekim 1737 tarihine kadar bu görevi icra etmiştir. BOA, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 142, s. 122, h. 675. (7-16 Eylül 1736); BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 120/5826. (5 Haziran 1737). Mustafa Paşa'nın ilerleyen yaşından dolayı, görevini layıkıyla yapamayacağı kanaati hâsıl olunca, kaptan paşalıktan azledilmiştir. Orhan Kılıç, *a.g.e.*, 222.

⁶¹ Mahmud Paşa, 26 Ekim 1737'de atanmış, 1738 yılının yaklaşık sekiz ayı boyunca bu görevi yürütmüştür. BOA, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238; BOA, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 186/8734. (11 Şubat 1738). Mahmud Paşa, 23 Ağustos 1738 tarihinde Tersane-i Amire Ket-hüdâlığı'nın kendisine tevcih edilmesiyle, bu görevinden ayrılmıştır. Orhan Kılıç, *a.g.e.*, 222.

⁶² BOA, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238. Ahmed Ağa'nın atandıktan sonra, yaklaşık bir buçuk yıl boyunca görevde kaldığı görülmektedir. BOA, C. BH. Dosya No/Gömlek No:

*Mahmud Paşa ⁶³	A: 10 Kasım 1739
*Ahmed Ağa ⁶⁴	F: 8 Nisan 1741
Mehmed Emin Paşa ⁶⁵	F: 1769-1770
El-Hac Ebubekir Paşa ⁶⁶	F: 11 Nisan 1770
Ahmed Paşa ⁶⁷	F: 29 Mayıs 1770
*Mehmed Emin Paşa ⁶⁸	F: 5 Temmuz 1770
*El-Hac Ebubekir Paşa ⁶⁹	F: 27 Ağustos 1770
Seyyid Ahmed Paşa ⁷⁰	A: 22 Mart 1771
Mir Mehmed Paşa ⁷¹	A: 18 Haziran 1771
El-Hac Hasan ⁷²	A: 30 Mart 1772
Mir Ahmed Paşa ⁷³	F: 3 Mart 1774
*Mir Mehmed Paşa ⁷⁴	F: 3 Mayıs 1775
Ali Paşa ⁷⁵	F: 12 Eylül 1787
*Çadircızâde Mehmed Ağa ⁷⁶	A: 16 Ekim 1788 F: Nisan- Haz. 1788
Hacı Memiş Ağa ⁷⁷	F: Ocak-Mayıs 1789

130/6291. (15 Ağustos 1739); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 113/5461. (27 Şubat 1740)

- ⁶³ Mahmud Paşa, Tersane-i Amire Kethüdalığı görevindeyken, ilave olarak yeniden başbuğ olarak tayin edilmiştir. Orhan Kılıç, *a.g.e.*, s. 223.
- ⁶⁴ *BOA*, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 238.
- ⁶⁵ Göreve atanma tarihini tespit edemediğimiz Mehmed Emin Paşa'nın, 14 Kasım 1769 ile 16 Nisan 1770 tarihleri arası (el-hac Ebubekir'in bir aylık görev süresi hariç) görevini icra ettiği bilinmektedir. *BOA*, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 168, s. 52, h. 194. (10- 19 Kasım 1769); *BOA*, MAD. d., Defter No: 10003, s. 54-55. (16 Nisan 1770).
- ⁶⁶ *BOA*, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 168, s. 185, h. 735. (7-16 Nisan 1770).
- ⁶⁷ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 252/11662. (29 Mayıs 1770).
- ⁶⁸ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 15/726. (5 Temmuz 1770).
- ⁶⁹ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 263/12144. (27 Ağustos 1770).
- ⁷⁰ *BOA*, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 168, s. 331, h. 1372. (18-27 Mart 1771).
- ⁷¹ *BOA*, A.DVNS. MHM. d., Defter No: 168, s. 366, h.1520. (14- 23 Haziran 1771).
- ⁷² Orhan Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkiki", 1029.
- ⁷³ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 191/8991. (3 Mart 1774).
- ⁷⁴ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 149/7131. (3 Mayıs 1775).
- ⁷⁵ *BOA*, C. AS., Dosya No/Gömlek No: 590/24832. (12 Eylül 1787).
- ⁷⁶ İlk tayin tarihine ulaşamadığımız Çadircı-zade Mehmed Ağa, 1788 yılının nisan, mayıs ve haziran aylarında fiili olarak görevde görülmektedir. *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 141/6790. (13 Nisan 1788); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 186/8747. (28 Nisan 1788); *BOA*, C. AS., Dosya No/Gömlek No: 989/43184. (14 Mayıs 1788); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 215/10043. (20 Mayıs 1788); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 30/1421. (4 Haziran 1788). 16 Ekim 1788 tarihinde Tuna başbuğluğuna tekrar atanmıştır. *BOA*, A.DVNS. NŞT. d., Defter No: 16, s. 237.
- ⁷⁷ Eldeki mevcut vesikalara göre, 1789 yılının ilk aylarında görevdedir. *BOA*, C. AS., Dosya No/Gömlek No: 1097/48418. (31 Ocak 1789); *BOA*, MAD. d., Defter No: 10045, s. 105. (25

Hamâmizâde Vezir Ahmed Paşa ⁷⁸	F: 10 Mayıs 1789
*Hacı Memiş Ağa ⁷⁹	F: Eylül-Kasım 1790
*Hamâmizâde Vezir Ahmed Paşa ⁸⁰	A: 28 Aralık 1790
Mir Mahmud Paşa ⁸¹	F: 9 Şubat 1791
*Hamâmizâde Vezir Ahmed Paşa ⁸²	F: 11 Ocak 1792

* Adı geçen paşaların ilk atamalarından sonraki atamalarıdır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, yapılan tespitlere göre 1711-1792 yılları arasında otuz dört atama kaydı gerçekleştirilmiştir. Eldeki mevcut kaynaklara göre, 1741 yılından 1769 yılına kadar herhangi bir atama kaydına rastlanmamıştır. Yaklaşık otuz yıllık bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında izlediği barış yanlısı tutumdan dolayı, bu atamaların yapılmadığını söylemek mümkündür. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, Tuna Donanması'nın sevk ve idaresini gerçekleştiren kaptan paşalar, savaş zamanlarında bölgede en üst yetkili merci olarak görevlendirilirdi. 1768-1774 yılları arasında kısa aralıklarla devam eden Osmanlı-Rusya savaşlarının sürdürüldüğü ve özellikle de 1770 yılından sonra; atamalarda bir yoğunluk, sık sık el değiştirmeler ve aynı kişinin bir müddet sonra tekrar göreve getirildiği görülmektedir. Özellikle söz konusu yılda Mehmed Emin Paşa, el-Hac Ebubekir Paşa ve Ahmed Paşa arasında, bazen bir ay gibi kısa bir zaman diliminde dahi görev değişimi yaşanmıştır. Devletin içinde bulunduğu savaş ortamı oldukça sancılı geçmekteydi. Bilhassa İngiltere'nin desteğiyle, Rusya'nın Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmasının ardından, Osmanlı Tunası'nda

Ocak 1789); *BOA*, MAD. d., Defter No: 10045, s. 146. (24 Şubat 1789); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 135/6538. (18 Şubat 1790).

⁷⁸ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 253/11727. (10 Mayıs 1789); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 60/2809. (28 Nisan 1790)

⁷⁹ *BOA*, MAD. d., Defter No: 8531, s. 477. (6 Eylül 1790); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 175/8248. (6 Kasım 1790).

⁸⁰ Mevcut kayıtlar ışığında Ahmed Paşa'nın üçüncü kez getirildiği bu görevin atanma tarihi, Ahmed Câvid'e göre 28 Aralık 1790'dır. III. Selim'in 192/9369 numarada kayıtlı hatt-ı hümayununda, bu atamanın yapıldığı bildirilmiş fakat tarih konusunda herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Vesikanın tarihi *tahmini* verildiğinden, bu yeniden atanma tarihinin 28 Aralık 1790 olması kuvvetle muhtemeldir. *Hadika-i Vekâyi*, s. 206; *BOA*, HAT., Dosya No/Gömlek No: 192/9369. (29 Ağustos 1791). Bu tarihten itibaren 1792'ye kadar görevinde kaldığı arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 59/2780. (24 Ocak 1791); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 184/8635. (21 Şubat 1791); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 252/11663. (2 Şubat 1791); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 154/7348. (3 Şubat 1791); *BOA*, C. BH., 272/12560 (17 Nisan 1791); *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 122/5907. (27 Nisan 1791)

⁸¹ *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 208/9724. (5 Mart 1791)

⁸² *BOA*, C. BH., Dosya No/Gömlek No: 126/6107. (11 Ocak 1792)

daha güçlü mukavemet göstermesi ve ilerlemesi, bu değişikliklerin gerekçelerinden olabilir. Zira güçlü düşman donanmasını Tuna'dan uzaklaştırmak, donanımlı bir donanmanın yanında dirayetli, tecrübeli ve iş bilir bir kaptanın nezaretinde ancak gerçekleştirilebilirdi. Benzer durum yüzyılın sonunda 1787-1792 savaş sürecinde de yaşanmıştır. Çadırcızâde Mehmed Ağa, Hacı Memiş Ağa ve Hamâmizâde Vezir Ahmed Paşa arasında yapılan görevlendirmelerde, Hamâmizâde'nin diğerlerinden daha uzun süre vazifesinin başında kaldığı anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz dönem içerisinde görev yapan ve Eyüp Paşa'dan Vezir Ahmed Paşa'ya kadar, Tuna Nehri'nde devleti temsil eden bu paşalar, hem idareci hem de bir komutan olarak çok önemli bir görevi icra etmişlerdir. Yalnızca savaş zamanlarında değil, barış zamanlarında da Tuna'daki kontrolü tek elde toplayan kaptanlar, nehirde gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin güvenli bir ortamda yürütülmesini sağlamışlardır. Barış zamanlarında merkezi bir atamadan ziyade, Tuna'da şaykalar başbuğluğu yapan, ancak kaptan paşa kadar geniş yetkilerle donatılmamış bir kaptan tarafından, donanmanın idare edildiği ve bütün işlerinin hiyerarşik ve sistem içinde yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

Sonuç

Tuna Nehri Donanması, Osmanlı Devleti'nin bahriye teşkilatı içerisinde mühim bir yer işgal etmekte idi. Bu önemli teşekkülün idari anlamdaki en yetkili ismi kaptan paşa idi. Denizcilik bilgi ve görgüsü ile yetişmesi elzem olan paşalar, donanmadaki geniş çaplı faaliyetleri bizzat yürütürken, işlerin aksamaması için yetkilerini diğer görevlilerle de paylaşırdı. Kaptan paşa donanmadaki organizasyonun, idarenin, teknolojinin ve ortak işbirliği sürecinin merkezi konumundaydı. Zira zaferler iyi komuta edilmiş bir donanma ve önceden planlanmış manevraların gerçekleştirilmesiyle elde edilirdi. Bu durumda donanmadaki gemi kaptanlarının, kaptan paşaya itaatleri şarttı. Zira ast ve üst arasındaki haberleşme, fikir alış-verişleri yani ortak işbirliği başarıyı beraberinde getirirdi.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BA.)

a- *Cevdet Tasnifi (C.)*

aa- Bahriye (BH.)

Dosya No/Gömlük No: 15/726, 30/1421, 36/1720, 59/2780, 60/2809, 113/5461, 120/5826, 122/5907, 126/6107, 130/6291, 135/6538, 141/6790, 149/7131,

154/7348, 171/8060, 175/8248, 179/8414, 184/8635, 186/8734, 186/8747, 191/8991, 197/9238, 208/9724, 212/9925, 215/10043, 224/10435, 252/11662, 252/11663, 253/11727, 263/12144, 272/12560.

ab- Askeriye (*AS.*)

Dosya No/Gömlek No: 590/24832, 957/41585, 989/43184, 1097/48418.

ac- Hariciye (*HR.*)

Dosya No/Gömlek No: 16/756.

b- *İbnü'l-Emin Tasnifi (İE.)*

ba- Bahriye (*BH.*)

Dosya No/Gömlek No: 15/1358, 17/1576.

c- *Ali Emiri Tasnifi (AE.)*

ca- Ahmed III (*SAMD. III.*)

Dosya No/Gömlek No: 47/4690, 77/7698, 101/10030, 135/13202, 137/13388.

d- *Hatt-ı Hümayun (HAT.)*

Dosya No/Gömlek No: 192/9369, 193/9459.

e- *Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Nişan Kalemî Defterleri (A. DVNS. NŞT. d.)*

No: 16.

f- *Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemî Defterleri (A. DVNS. MHM. d.)*

No: 125, 127, 142, 168.

g- *Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD. d.)*

No: 8531, 9940, 9897, 10003, 10044, 10045, 10051, 13761.

II. Kitap ve Makaleler

AHMED CÂVİD, *Hadika-i Vekâyi* , Haz. Adnan Baycar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1702), Yayına Haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

AYDIN, Mahir, *Vidin Kalesi Tuna Boyundaki İnci*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.

AYDIN, Yusuf Alperen, *Sultanın Kalyonları Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)*, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.

BOSTAN, İdris, “Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, c. 1, Editörler: İdris Bostan- Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s. 281-291.

BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 2003.

DÜMEN, Erdoğan, *Denizde Yıllar Boyu Anadolu Türkleri 1081-1922 (Onsekizinci Yüzyıl)*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 1993.

EICKHOFF, E. “Bir Alman Tarihçisi Gözüyle Osmanlı Donanması”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S: 557, Çev. Ömer Şentürk, Ankara, Temmuz-1993, s. 28-30.

HEZARFEN HÜSEYİN EFENDİ, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

KÂTİB ÇELEBİ, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, Haz. İdris Bostan, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara, 2008.

KILIÇ, Orhan, “18 Yüzyılda Rumeli Eyaleti’ne Yapılan Vali Atamalarının İncelenmesi”, *Archivum Ottomanicum* 33, Edit. György Hazai, Harrossowitz Verlag, Wiesbaden, 2016, s. 213-234.

KILIÇ, Orhan, “18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkiki”, *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Eylül 2006 4. Cilt, 1. Kısım Osmanlı Tarihi –A*, Türk Tarih Kurumu. Yayınları, Ankara, 2010, s. 1025-1044.

KILIÇ, Orhan, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeyilikler/ Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)”, *Türkler*, C: 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 887-898,

KILIÇ, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ, 1997.

KURAT, Akdes Nimet, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, C: 3, Yayına Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

RÂŞİD MEHMED EFENDİ-ÇELEBİZÂDE İSMAİL ÂSİM EFENDİ, *Tarih-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729)*, C: II, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul, 2013.

SİLAHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Nusretnâme*, C: II, Fasikül II, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

